

**“ABDULLA QODIRIY – MILLIY UYG‘ONISH DAVRI MA’RIFATPARVAR ADIBI
VA O‘ZBEK ROMANCHILIGI ASOSCHILARIDAN BIRI”**

Abduqodirova Nargiza Dilshod qizi

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti “Elektronika va avtomatika muhandisligi” fakulteti talabasi nargizaabduqodirova11@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Abdulla Qodiriyning o‘zbek adabiyoti va milliy uyg‘onish jarayonidagi o‘rni hamda uning ma‘rifatparvarlik faoliyati tahlil qilinadi. Adibning ijodi o‘zbek xalqining tarixiy hayoti, milliy qadriyatlari va ijtimoiy muammolarini badiiy jihatdan yoritgani bilan ahamiyatlidir. Maqolada yozuvchining mashhur asarlari — O‘tkan kunlar va Mehrobdan chayon romanlari misolida uning milliy romanchilik rivojiga qo‘shgan hissasi ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, Qodiriy asarlarida aks etgan vatanparvarlik, ma‘naviyat, insoniylik va adolat g‘oyalari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Adib ijodi orqali xalqni ilm-ma‘rifatga chorlaganligi va jamiyat taraqqiyoti uchun muhim fikrlarni ilgari surgani alohida ta‘kidlanadi. Maqolada Abdulla Qodiriyning o‘zbek adabiyotidagi o‘rni, uning asarlarining badiiy va tarbiyaviy ahamiyati hamda bugungi yosh avlod uchun ma‘naviy maktab vazifasini o‘tashi yoritiladi. Tadqiqot natijalari Qodiriy merosining hozirgi davr uchun ham dolzarbligini ko‘rsatadi va uning ijodi milliy tafakkur rivojiga katta ta‘sir ko‘rsatganini tasdiqlaydi.*

Kalit so‘zlar: *Abdulla Qodiriy, milliy uyg‘onish, ma‘rifatparvarlik, o‘zbek romanchiligi, adabiy meros, milliy qadriyatlar, ma‘naviyat.*

Аннотация: *В данной статье анализируется роль Абдуллы Кодирия в узбекской литературе и процессе национального возрождения, а также его просветительская деятельность. Творчество писателя значимо благодаря художественному отражению исторической жизни, национальных ценностей и социальных проблем узбекского народа. В статье рассматривается вклад писателя в развитие национального романа на примере его известных произведений – романов «Дни минувшие» и «Мехрабдан Чаян». Научно анализируются также идеи патриотизма, духовности, гуманизма и справедливости, отраженные в произведениях Кодирия. Особо подчеркивается, что своим творчеством писатель призывал народ к науке и просвещению и выдвигал важные идеи для развития общества. В статье освещается роль Абдуллы Кодирия в узбекской литературе, художественно-просветительское значение его произведений и их роль как духовной школы для современной молодежи. Результаты исследования демонстрируют актуальность наследия Кодирия для современности и подтверждают, что его творчество оказало значительное влияние на развитие национальной мысли.*

Ключевые слова: *Абдулла Кодирий, национальное возрождение, Просвещение, узбекский роман, литературное наследие, национальные ценности, духовность.*

Abstract: *This article analyzes the role of Abdulla Qodiriy in Uzbek literature and the process of national revival, as well as his enlightening activities. The writer's work is significant for its artistic coverage of the historical life, national values, and social problems of the Uzbek people. The article examines the writer's contribution to the development of national novels using the famous works of the writer - the novels "Bygone Days (O'tgan kunlar)" and "Scorpion from the Altar (Mehrobdan Chayon)". The ideas of patriotism, spirituality, humanity, and justice reflected in Qodiriy's works are also scientifically analyzed. It is especially emphasized that through his work, the writer called the people to science and enlightenment and put forward important ideas for the development of society. The article highlights the role of Abdulla Qodiriy in Uzbek literature, the artistic and educational significance of his works, and their role as a spiritual school for today's young generation. The results of the research demonstrate the relevance of Qodiri's legacy to the present day and confirm that his work has had a significant impact on the development of national thought.*

Keywords: *Abdulla Qodiriy, national revival, enlightenment, Uzbek novel, literary heritage, national values, spirituality.*

KIRISH

O'zbek adabiyoti tarixida milliy ongning uyg'otish, xalqni ilm-ma'rifat va taraqqiyot sari yetaklash yo'lida xizmat qilgan ko'plab buyuk adiblar mavjud. Ana shunday ulug' siymolardan biri — Abdulla Qodiriy hisoblanadi. U o'zining badiiy asarlari, publitsistik faoliyati hamda ma'rifatparvarlik g'oyalari orqali o'zbek adabiyotining rivojiga ulkan hissa qo'shgan. Adib ijodi o'z davrining ijtimoiy hayoti, milliy qadriyatlar va xalq taqdirini chuqur aks ettirgani bilan alohida ahamiyat kasb etadi.

XX asr boshlarida Turkiston hududida siyosiy, ijtimoiy va madaniy jarayonlar keskin o'zgarish bosqichiga kirgan edi. Bu davrda xalqni jaholatdan qutqarish, ilm-fan va ma'rifatni rivojlantirish g'oyasi jadid ziyolilari tomonidan keng targ'ib qilindi. Abdulla Qodiriy ham ana shu ma'rifatparvar ziyolilar qatorida turib, o'z asarlari orqali jamiyatdagi muammolarni ochib berishga, xalqni tafakkur qilishga va o'z taqdiriga befarq bo'lmaslikka da'vat etdi. Uning asarlarida insoniylik, vatanparvarlik, adolat, sadoqat kabi yuksak fazilatlar targ'ib qilinadi.

Bugungi kunda Abdulla Qodiriy ijodi nafaqat adabiy meros sifatida, balki yosh avlodni ma'naviy jihatdan tarbiyalashda muhim manba sifatida ham katta ahamiyatga ega. Uning asarlarida aks etgan milliy qadriyatlar, insoniy fazilatlar va jamiyat taraqqiyotiga oid g'oyalar hozirgi davr uchun ham dolzarbligini yo'qotmagan. Ayniqsa, yoshlarni milliy o'zlikni anglash, vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda Qodiriy merosi muhim o'rin tutadi.

Mazkur maqolada Abdulla Qodiriyning millat uyg'onishidagi o'rni, uning ma'rifatparvarlik faoliyati hamda o'zbek adabiyotiga qo'shgan hissasi yoritilib, ushbu merosning bugungi jamiyat hayotidagi dolzarbligi tahlil qilinadi.

Abdulla Qodiriy ijodida milliy uyg'onish va ma'rifatparvarlik g'oyalari

Abdulla Qodiriy o'zbek adabiyotida milliy romanchilik asoschilaridan biri bo'lib, uning ijodi xalq hayoti, milliy qadriyatlar va jamiyatdagi muammolarni chuqur tasvirlagani bilan ajralib turadi. Adib XX asr boshlarida shakllangan ma'rifatparvarlik harakati ta'sirida ijod qilgan.

Bu davr Turkiston tarixida murakkab ijtimoiy va siyosiy jarayonlar bilan ajralib turadi. Jamiyatda jaholat, savodsizlik va eskicha qarashlar keng tarqalgan bo'lib, xalq taraqqiyotiga to'sqinlik qilayotgan edi. Shu sababli jadid ziyolilari xalqni uyg'otish, ilm-fanni rivojlantirish va yangi fikrlarni targ'ib qilishga intildilar. Abdulla Qodiriy ham ana shu harakatning faol ishtirokchilaridan biri sifatida adabiyot orqali xalq ongiga ta'sir ko'rsatishga harakat qildi.

Adib ijodining eng muhim jihatlaridan biri shundaki, u o'z asarlarida jamiyatdagi muammolarni ochiq va real tasvirlashga intilgan. Ayniqsa, uning mashhur romanlari — O'tkan kunlar va Mehrobdan chayon o'zbek adabiyotida yangi bosqichni boshlab berdi. "O'tkan kunlar" romani o'zbek adabiyotidagi birinchi realistik roman sifatida e'tirof etiladi. Asarda o'tmish hayoti, insonlar o'rtasidagi munosabatlar, muhabbat va sadoqat masalalari badiiy mahorat bilan yoritilgan.

Roman qahramonlari orqali yozuvchi jamiyatdagi turli muammolarni ochib beradi. Masalan, Otabek obrazi orqali zamonaviy fikrlaydigan, adolat va taraqqiyot tarafdori bo'lgan inson siymosi tasvirlangan bo'lsa, Kumush obrazi orqali sadoqat, mehr-muhabbat va poklik kabi insoniy fazilatlar ifodalangan. Ushbu obrazlar orqali yozuvchi o'z davrining ijtimoiy muhitini ko'rsatib, xalqni yangicha fikrlashga undaydi.

Shuningdek, Abdulla Qodiriyning publitsistik faoliyati ham alohida ahamiyatga ega. U gazeta va jurnallarda chop etilgan maqolalarida jamiyatdagi kamchiliklarni keskin tanqid qilgan. Adib jaholat, savodsizlik va adolatsizlikka qarshi chiqib, xalqni ilm olishga va ma'naviy kamolot sari intilishga chaqirgan.

Umuman olganda, Abdulla Qodiriy ijodi millat uyg'onishi jarayonida muhim o'rin tutadi. Uning asarlarida ilgari surilgan ma'rifatparvarlik g'oyalari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini saqlab qolgan. Adib merosi yosh avlodni vatanparvarlik, ma'naviyat va milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

O'zbek romanchiligi va Abdulla Qodiriyning romanlari

O'zbek adabiyoti tarixida roman janrining shakllanishi milliy adabiyot rivojida muhim bosqich hisoblanadi. XX asr boshlarigacha o'zbek adabiyotida asosan she'riyat, doston va hikoya janrlari rivojlangan bo'lib, keng qamrovli ijtimoiy hayotni tasvirlovchi romanlar deyarli mavjud emas edi. Roman janrining paydo bo'lishi jamiyat hayotidagi o'zgarishlar, yangi ijtimoiy qarashlar hamda ma'rifatparvarlik g'oyalari bilan chambarchas bog'liq bo'ldi. Ana shu jarayonda Abdulla Qodiriy o'zbek romanchiligiga asos solgan buyuk adib sifatida tarixda muhim o'rin egallaydi.

Abdulla Qodiriyning eng mashhur asarlaridan biri — O'tkan kunlar romani hisoblanadi. "O'tkan kunlar" romani o'zbek adabiyotidagi birinchi realistik roman sifatida e'tirof etilib, milliy romanchilik maktabining shakllanishiga asos solgan muhim badiiy asar hisoblanadi.

Roman XIX asr oxiri — XX asr boshlaridagi Turkiston hayoti, ijtimoiy munosabatlar va insonlar taqdirini keng tasvirlab beradi. Asarda Otabek va Kumush obrazlari orqali muhabbat, sadoqat, halollik va insoniylik kabi yuksak fazilatlar yoritilgan. Shu bilan birga, yozuvchi jamiyatdagi ayrim illatlar — jaholat, adolatsizlik va eskicha qarashlarni ham tanqid qiladi.

Adibning yana bir mashhur romani — Mehrobdan chayon ham o'zbek romanchiligining muhim namunalaridan biridir. Ushbu asarda yozuvchi jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlik, adolatsizlik va ayrim mansabdor shaxslarning zulmini badiiy obrazlar orqali tasvirlaydi. Roman voqealari orqali yozuvchi adolat, haqiqat va insoniylik g'oyalarini ilgari suradi.

Abdulla Qodiriy asarlarida milliy qadriyatlar muhim o'rin egallaydi. Adib o'z romanlari va hikoyalarida o'zbek xalqining urf-odatlarini, an'analari, oilaviy munosabatlari hamda ma'naviy qadriyatlarini badiiy tasvir orqali ko'rsatib bergan. Ayniqsa, O'tkan kunlar romanida o'zbek xalqining turmush tarzi, mehmondo'stlik, oila muqaddasligi, kattalarga hurmat va kichiklarga izzat kabi qadriyatlar yorqin aks etadi. Otabek va Kumush obrazlari orqali sadoqat, halollik va pok muhabbat kabi milliy va insoniy fazilatlar ulug'lanadi. Shuningdek, Mehrobdan chayon romanida jamiyatdagi adolat, insoniylik va vatanparvarlik g'oyalari ilgari suriladi. Qodiriy milliy qadriyatlarni tasvirlash orqali xalqning ma'naviy boyligini ko'rsatibgina qolmay, ayrim eskicha va zararli odatlarni ham tanqid qiladi. Shu tariqa adib milliy qadriyatlarni asrab-avaylash bilan birga, jamiyatni ma'naviy jihatdan rivojlantirish g'oyasini ilgari surgan.

Eng muhimi, Qodiriy yoshlarga abadiy meros sifatida o'zbek xalqining ma'naviy boyligini, sadoqat va fidoyilikni, halollik va insonparvarlik kabi fazilatlarini yetkazdi. Uning asarlari yosh avlodni milliy qadriyatlarni qadrlashga, o'z kelajagi va jamiyati uchun mas'uliyat bilan yashashga ilhomlantiradi. Shu sababli, Qodiriy ijodi nafaqat o'tmishimizni, balki kelajakni ham yoritadigan muhim merosdir.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, Abdulla Qodiriy o'zbek adabiyoti tarixida milliy uyg'onish g'oyalarini targ'ib qilgan buyuk ma'rifatparvar adiblardan biri hisoblanadi. Uning boy ijodiy merosi nafaqat o'z davri uchun, balki bugungi kun jamiyati uchun ham muhim ahamiyatga ega. Adib o'z asarlari orqali xalq hayotini, milliy qadriyatlarni, insoniy fazilatlarini va jamiyatdagi muammolarni chuqur badiiy tasvirlashga muvaffaq bo'lgan.

Maqolada ko'rib chiqilganidek, Abdulla Qodiriy o'zbek romanchiligining shakllanishi va rivojlanishida muhim o'rin tutgan. Ayniqsa, uning mashhur romanlari, she'rlari va hikoyalari o'zbek adabiyotida yangi bosqichni boshlab bergan asarlar hisoblanadi. Ushbu romanlar orqali yozuvchi o'z davrining ijtimoiy muammolarini yoritib, insoniylik, adolat, sadoqat va vatanparvarlik kabi yuksak g'oyalarni ilgari surgan.

Mazkur maqoladan kelib chiqadigan asosiy xulosa shundan iboratki, Abdulla Qodiriyning ijodi millat uyg'onishi, ma'rifat va taraqqiyot g'oyalarini targ'ib etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Uning asarlarida ilgari surilgan fikr va g'oyalar bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan.

Qodiriy merosi yosh avlodni milliy o'zlikni anglash, ma'naviy barkamollik va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Shu bois adib ijodini o'rganish va targ'ib qilish bugungi kunda ham dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdulla Qodiriy. O'tkan kunlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2019.

2. Abdulla Qodiriy. Mehrobdan chayon. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2018.

3. Sharafiddinov O. Abdulla Qodiriy ijodi haqida tadqiqotlar. – Toshkent: Ma'naviyat, 2005.

4. Haqqul I. O'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2016.

5. www.ziyouz.com – O'zbek adabiyoti va adiblar ijodi haqida elektron kutubxona.

6. www.ziyouz.net – O'zbek adabiyoti va ilmiy maqolalar portali.